

## **РАМКОВА ПРОГРАМА ЗА РАВНОПРАВНО ИНТЕГРИРАНЕ НА РОМИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО**

### **ЧАСТ ПЪРВА**

Рамковата програма за равноправното интегриране на ромите в българското общество, която е резултат от започналия диалог между ромската общност и българското правителство, съдържа основни принципи на цялостна държавна стратегия за осъществяване на реално равноправие на ромите в България. Основа за създаване на този рамков документ са: Програмата "За равноправно участие на ромите в обществения живот на България" и проектните документи на правителството.

Пълноценното интегриране на ромите в българското общество, се намира в пряка зависимост от създаването на условия за съхранение на индивидуалните граждански права. Стратегическа цел на Програмата е премахване на неравностойното третиране на ромите в българското общество. Дискриминацията спрямо ромите в обществения живот предпоставя проблемите на общността в социално-икономически и културно-образователен аспект. Условие за осъществяването и е изграждането и прилагането на държавни механизми, които ще неутрализират ефектите от предишна дискриминация. В този аспект Програмата извежда елиминирането на дискриминацията спрямо ромите като един от основните политически приоритети на българската държава.

В съответствие с Международната конвенция на ООН за премахване на всички форми на расова дискриминация, по която България е страна, тази програма очертава в средносрочен план действията на държавните институции по посока на създаването на реални политически, социално-икономически и културни предпоставки за пълноценната интеграция на ромите в обществото. Програмата приема, че задължително условие за постигането на положителни резултати от държавната политика за ромите е създаването на

гаранции за пълноправно ромско присъствие във всички нива на държавните институции. *Ромите трябва да бъдат не пасивен обект на въздействие, а активен субект в публичната сфера.*

Разработването на конкретни механизми и средства за реализирането на изложените в този документ основни принципи ще се осъществява от групи от експерти, представляващи ромската общност и държавната администрация.

Настоящите стратегически насоки се приемат за период от 10 години, след което, в зависимост от постигнатите резултати, действията в тези насоки могат да бъдат продължени, допълнени или изменени.

## ЧАСТ ВТОРА

Ромите в България са обществената група, която заема най-ниското стъпало на обществената йерархия. Те не присъстват адекватно в политическия живот и в управлението на страната.

В социално-икономически аспект като цяло статусът на ромите е драстично по-нисък от средния за България: висок процент на безработица, занемарени жилищно-битови условия, лошо здраве, висок процент на неграмотност. Тези трайни характеристики в състоянието на ромската общност са външни прояви и преки следствия и от дискриминационно третиране.

*Елиминирането на дискриминацията спрямо ромите трябва да стане един от основните политически приоритети на българската държава.* На постигането на тази основна цел са подчинени всички конкретни предложения за една нова държавна политика в различните сфери на обществения живот, изложени по-долу.

### I. Защита от дискриминация.

Международната конвенция на ООН за премахване на всички форми на расова дискриминация приравнява етническата и расовата

дискриминация /чл. 1, т. 1/. Тя изисква гарантиране на ефективна защита от актове на расова дискриминация не само чрез съдилищата, но и чрез други държавни институции /чл. 6/. За съжаление, България е една от малкото страни, в които няма специализирани държавни институции за защита от дискриминация. Те следва за бъдат създадени.

## **1. Промяна на действащото законодателство за защита от дискриминация.**

В редица закони следва да се предвидят специални разпоредби или да се прецизират съществуващите такива, които защитават от дискриминация.

На първо място, в Наказателния кодекс трябва да бъдат изчерпателно изброени отегчаващите и смекчаващи вината обстоятелства, като расисткият мотив следва задължително да присъства сред отегчаващите вината обстоятелства. За редица престъпления /убийство, телесни повреди, изнасилване и т.н./ следва да се предвидят и квалифицирани състави в случай, че са извършени по расистки мотиви.

Антидискриминационни клаузи трябва да се въведат в законите за образованието, здравеопазването, териториалното устройство, спорта.

## **2. Създаване на държавен орган за предотвратяване на дискриминацията.**

Спецификата на междуетническите отношения и социалните проблеми, свързани с тях, налагат изграждането на специализиран държавен орган.

Предлагаме изработване на проект за закон с работно заглавие "Закон за предотвратяване на дискриминацията". Разпоредбите на този закон най-общо следва да съдържат: определяне на понятието дискриминация, описания на конкретни действия/бездействия които ако бъдат извършени/допуснати ще бъдат санкционирани по административен ред; указание че неговите разпоредби ще се прилагат спрямо всички физически и юридически лица, представители /служители/ на централната и местната администрация и техните

подразделения; създаване на специализиран държавен орган; административно-наказателни разпоредби. Съгласно рамковата програма, държавния орган се създава за предотвратяване на дискриминацията на етническа основа спрямо всички български граждани независимо на техния етнически произход.

Държавния орган ще се ръководи от председател, който ще се избира от Народното събрание за определен срок. Председателят ще ръководи дейността на органа за което ще се отчита и пред народното събрание, ще издава наказателни постановления и наказания. Органът ще има ръководство и местни подразделения към областните центрове. В ръководството ще има функционално обособени служби.

Органът ще има следните функции:

- Ще проучва и анализира спазването, без дискриминация на етническа основа, на правата и свободите на българските граждани, определени от Конституцията на Републиката и съответните международни договори. Той ще информира общността за дейността си и за резултатите от нея чрез средствата за масово осведомяване.
- Ще констатира и санкционира по предвидения от закона ред, нарушенията по този закон. Санкционното производство ще бъде по ЗАН.
- Ще сезира прокуратурата/съда в случай на престъпления на етническа основа. Ще участва като обществен обвинител в съдебния процес, след въвеждане на тази процесуална фигура в НПК.
- Ще внася в Министерски Съвет становища по проектозаконови, проекти на нормативни административни актове, касаещи дейността му.

Органите на власт и управление както и гражданите ще бъдат задължени да оказват съдействие на органа за изпълнение на функциите му по закона, като: предоставят по негово искане писмени становища, необходимата информация, достъп до помещения.

Предписанията до органите на власт и управление и юридическите лица за извършване на действия/въздържане от действия за спазване на разпоредбите на този закон, ще съдържат констатация

на нарушение на този закон, предложения за отстраняването му и срок, в който предписанието следва да бъде изпълнено. При отказ изричен или мълчалив ще бъде сезиран с жалба съответния съд.

В срок до една година от приемането на Рамковата програма в Министерският съвет на РБ ще бъде внесен проект за Закон за предотвратяване на дискриминацията. В този период с акт на Министерския съвет ще бъде създадена временна обособена структура (работна група) в рамките на Националния съвет по етническите и демографските въпроси, която ще се ръководи непосредствено от председателя на Съвета и ще започне работа в състав с представители на Президентството, Народното събрание, Съдебната власт и обществени организации на малцинствата. Председателят на НСЕДВ ще утвърди и временни правила за работата на тази структура. Поради необходимостта от законодателни промени относно правомощията на бъдещия орган, действията на временната структура ще бъдат редуцирани към правомощията на органите, представени в нея. Тази работна група ще има и за задача да изработи законопроекта за създаване и дейност на държавния орган за предотвратяване на дискриминацията.

## **2.1. Създаване на специална подкомисия по въпросите на ромите към Парламентарната комисия по правата на човека.**

### **II. Икономическо развитие**

Ромите в България са лишени от възможността да ползват пълноценно правото си на задоволително жизнено равнище. Съществуват обективно измерими показатели, поставящи жизненото равнище на ромите степени по-ниско от средното жизнено равнище за страната.

## **1. Трудова заетост**

Високата безработица сред ромите в България е един от най-сериозните фактори, които допринасят за социалната изолация на общността. *Необходими са специални действия за осигуряване на трудова заетост на ромите.*

Една от мерките, които трябва да се предприемат в тази насока, е разработване и реализация на програми за квалификация и трудова заетост, съобразени с нуждите на пазара на труда и със спецификата на някои традиционни трудово-професионални нагласи при съответните ромски групи. Трябва да се подчертае, че тук не става въпрос за “спасителни операции” от рода на програмите за алтернативна или временна трудова заетост, които на този етап са безусловно необходими, но определено са недостатъчни като цялостна перспектива на развитие. Необходимо е да се интензифицират социалните програми, действащи в райони с предимно сезонна заетост /селскостопанските райони/.

За да се гарантира трудова заетост на ромите е нужно да се създаде и специален фонд с държавно участие. Този фонд трябва да отпуска заеми и да изисква те да бъдат употребявани за наемане на роми на работа. Управлението на фонда трябва да се възложи на професионално компетентни хора и в него бъдат представени голям брой роми със съответната квалификация. Неговата дейност трябва да бъде публична и да има ефективен механизъм за обществен контрол.

Необходимо е да се организират ефективни информационни средства за запознаване на ромската общност с основните принципи на трудово-правните отношения.

## **2. Социално подпомагане.**

Законът за социалното подпомагане следва да диференцира общата категория на социално слабите на подгрупи, една от които да бъде групата “уязвими етнически малцинства”. Социалните работници, които работят с тези групи, следва да бъдат специално подготвени. Трябва значително да се усили мястото на гражданския контрол по прилагането на закона, осъществяван чрез ромските организации и други неправителствени сдружения.

### **3. Оземляване.**

Необходимо е да се опрости процедурата, да се активизира и стимулира от държавата процесът на получаване на земя от безимотните и малоимотни рому от държавния и общинските фондове за оземляване в селските райони, като този процес не се обвързва с получаването на социални помощи. Трябва да се създадат подходящи законови предпоставки за приемането на рому в съществуващите вече кооперации, както и създаването на самостоятелни ромски кооперации.

### **III. Здравеопазване**

За да се постигне задоволително равнище на здравния статус на ромите, е необходимо:

- 1. Да се засили санитарния контрол върху основните параметри на жилищната среда на ромското население;**
- 2. Да се интензифицират програмите за здравно образование и да се стимулира участието в тях на ромите.**

### **IV. Териториално устройство на ромските квартали**

Нерегулираните и без изградена инфраструктура обособени ромски квартали са един от най-сериозните социално-икономически проблеми на общността.

Необходимо е да се направят изменения в Закона за териториалното и селищното устройство, които да отменят сложната бюрократична процедура за узаконяване на жилищата. След това трябва да се пристъпи спешно към узаконяване на жилищата в ромските квартали като се възприеме принципът за минимална намеса в съществуващото положение. Целта е голяма част от съществуващия жилищен фонд в ромските квартали да се узакони в съществуващите му форми и размери и владелците да се сдобият в най-кратък срок с документи за собственост. Заедно с това е необходимо да се подобри и жилищния фонд, но не толкова чрез изграждане на скъпоструващи нови жилища, а чрез различни форми на подпомагане (финансово-кредитни, с

материали, парцели и др.) на хората, които сами желаят да подобрят жилищните си условия. Нужно е да има целева държавна субсидия за благоустрояването на ромските квартали.

С цел да се постигне по-голямо разнообразие в предлаганите възможности за жилищно настаняване на роми и подобряване на тяхната жилищна среда е уместно да се изградят ефективни финансови механизми в общинските бюджети за пренастаняване на ромските семейства чрез привличане на допълнителни финансови ресурси и контрол върху използването на съществуващите.

## **V. Образование**

Съществува наследена от предишния режим система на фактическа сегрегация на ромските деца в т.нар. "цигански училища" със засилено трудово обучение, която в по-ново време се пренася и в обособяването на сегрегирани ромски паралелки. Ниското качество на образованието, което ромските деца получават в тези условия, общата дискриминация, бедността, липсата на действащи програми, които да компенсират недостатъчното владение на български език и разликите в етнокултурата, довеждат до лавинообразно нарастване броя на деца от ромски произход, които не посещават училище или отпадат, преди да завършат средно образование.

За преодоляване изоставането на ромските деца в системата на образованието е необходимо да се извърши:

### ***1. Десегрегация на ромските училища***

Това предполага изработването на дългосрочна стратегия за пълното премахване на обособените в ромските квартали училища, действени мерки за осигуряване на свободен достъп на ромските деца до "нормалните" училища, недопускане сегрегирването на ромските деца в обособени паралелки.

Съзнавайки, че разформироването на обособените, т.нар. "цигански училища", е продължителен процес, междувременно е необходимо да се работи за подобряване качеството на образованието в тях.

Необходимо е да се предприемат следните действия в тази насока:

а/ Подпомагане и стимулиране на въвеждането на подготвителни класове за ромски деца, невладеещи български език;

б/ Въвеждане на единни общообразователни програми в ромските училища и пълно премахване на ранното професионално-трудоово обучение,

в/ Стимулиране назначаването на учители с необходимата квалификация и специализация и отстраняване на "нередовните" учители без висше или полувисше образование;

г/ Въвеждане и осигуряване квалификацията в системата на образованието на т.нар. "помощник-учители" от ромската общност, които спомагат за провеждането на учебния процес сред деца от ромски произход;

д/ Разширяване на достъпа до информация и формите на обществено застъпничество и консултиране за семействата с ниски доходи и лоши битови условия, за да могат да получават храна от столовете на съответните учебни заведения, учебни помагала, книги и други учебни пособия.

## ***2. Премахване на практиката нормално развити деца от ромски произход да бъдат насочвани към специални помощни училища***

Един много висок относителен дял от ромските ученици биват насочвани към "специални", помощни училища или биват включвани в "специални" учебни програми, след като са определени като негодни да се справят с редовния учебен материал. По този начин се нарушава правото на ромските деца на равен достъп до образование. Механизмът, който позволява културните особености на ромските деца и тяхната социална неравнопоставеност да се окачествяват като умствена изостаналост или учебна инвалидност, е дълбоко дискриминационен. Необходимо е в кратки срокове тези привички на социално изключване да бъдат преустановени.

### ***3. Противодействие срещу проявите на расизъм в класната стая***

Много и най-разнообразни са начините, по които ромските деца биват подлагани на деградиращо и унижително третиране в училище. Негативните нагласи на учители и съученици са един от факторите, които допринасят за непосещаване на училище от ромските деца. Необходимо е Министерството на образованието и науката да развива програми за възпитание на учителите по етническа толерантност. На всички равнища на учебния процес следва да се организира обучение за противодействие срещу проявите на расизъм в училище. Това обучение трябва да обхваща учители, родители и ученици. Расистките постъпки в класната стая трябва да бъдат санкционирани.

### ***4. Осигуряване на възможност за изучаване на ромски език в училище***

Изучаването на майчиния език е основно човешко право. То е гарантирано и от българската Конституция. По отношение на ромите обаче, това право системно се нарушава. Факултативното изучаване на майчиния език обезсилва практическата реализация на правото да се изучава майчиния език. Ромският език трябва да стане свободно избираем предмет в рамките на задължителната учебна програма.

Една от основните пречки за изучаването на ромски език е липсата на учители, които да бъдат както изпълнители, така и двигатели на този процес. Подготовката на такива учители трябва да се извършва във висшите педагогически заведения, където е нужно да се въведе втора специалност "ромски език и култура". Остра е необходимостта от въвеждането на такава специалност преди всичко в Софийския университет, където ще има възможност да се подготвят или да специализират кадри от системата на образованието, както и от редица други сфери, свързани с работа сред ромите.

### ***5. Подготовка на кадри с университетско образование***

Дългогодишната политика на сегрегация на ромите в училище и на лишаването им от възможност да получат средно образование, което е равностойно на образованието на останалите граждани, е довело до липсата на вискоквалифицирани специалисти от различни професии сред

ромската общност. Минимален е процентът на ромите с висше и полувисше образование. За да се преодолеят тези негативни последици от дискриминацията на ромите в сферата на образованието, е необходимо осигуряването на условия за прием на роми във ВУЗ като например организиране на подготвителни курсове за кандидат-студенти от ромски произход, и др. Необходимо е да се увеличи информацията в ромската среда за условията и реда за получаване на стипендии за висше образование.

#### ***6. Програми за ограмотяване и квалификация на възрастни роми.***

### **VI. Защита на етническата специфика и културата на ромите в България**

През последните няколко десетилетия бяха ограничавани възможностите за публична изява на ромската култура. Този факт, освен че представлява нарушение на културните права на ромите, също така съдейства за изолацията на ромската общност като чужда и непозната за останалата част от обществото. *Развитието на културата на ромите като специфична етнокултура и същевременно част от българската национална култура, трябва да бъде гарантирано и насърчавано от българската държава.* Във връзка с това е необходимо да се осъществи изпълнението на следните задачи:

а/ Темата за ромската история и култура да присъства в учебниците за началното, основното и средното образование, вpletена в общия контекст на българската история и култура;

б/ Да се възстановят, поддържат и подпомагат читалищата в ромските квартали;

в/ Ромите да получат възможност да участват равноправно в националните и регионални фолклорни фестивали;

г/ Ромите да получат подкрепа и защита от държавата за съхраняване и развитие на своя автентичен фолклор чрез подпомагане на техните музикални фестивали, чрез издаването и разпространението на аудио- и видео-продукти с този фолклор и чрез осигуряване на достъпа му до национални медии;

г/ Да се възстанови ромския театър и неговото съществуване да бъде подпомогано от държавата;

е/ Да се подпомагат ромските печатни издания.

## **VII. Присъствие на ромите в националните медии**

Представителите на ромската общност са лишени от възможността за равноправен достъп до националните медии, както в електронните, така и в печата. Този факт, както и постоянният негативен, често унизителен тон на медиите, в годините след 1989 година са благоприятна почва за засилване на враждебността спрямо ромската общност. *Невъзможността за достъп до публичната сфера чрез медиите, поставя ромите в неравностойна позиция спрямо мнозинството и оставя развитието на негативни обществени нагласи без алтернатива.*

Българската държава трябва да гарантира участието на роми в Българската национална телевизия и в Националното радио. Това участие трябва да включва както излъчване на ромски предавания, така и включване на журналисти-роми в други предавания на телевизията и радиото.

## **VIII. Ромската жена**

Необходимо е да се формира култура на равнопоставеност сред ромските жени за пълноценно индивидуално, социално и икономическо участие в обществения живот. За тази цел:

а/ трябва да се увеличат формите за пряко участие на ромската жена в проекти за съвместно обучение като средство за постепенно преодоляване на формите на дискриминация;

б/ да се стимулира обучението и достъпа на ромските жени до средно и висше образование чрез стипендии и специално съдействие от страна на социални работници и педагогически екипи;

в/ да се реализират програми за информация и професионално ориентиране за ромските жени, за да се облекчи достъпът им до работно място;

г/ да се създаде облекчен режим за ромските жени при сключването на договори или осигуряването на допълнителни помощи;

g/ да се разработят програми за консултиране на ромските жени, които са се ориентирали към самостоятелна стопанска дейност.

### **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

Изключително важно за пълноценното реализиране на тази програма е сътрудничеството на държавата с ромска общност. Досегашната практика, и то не само у нас, е показала категорично, че нито една подобна програма не може да разчита на успех без истинско ромско участие при нейната подготовка и реализация. *Активната ромска позиция във всички нива на държавните институции, които реализират тази национална програма, е задължително условие за нейния успех.*